

בירור דברים

בִּירוֹר דְּבָרִים

(אודות ספר „שמירת שבת כהלכתה“

בהתאם לדעת מאורינו הגאונים שליט"א)

העתקת דברים מספרו של

מרן הגריי"י קניבסקי שליט"א,,חיי עולם"

וראיתי מחובתי לכתוב כאן מודעה רבא ונחוצה, בהיות כי בזמנינו דור יתום אשר איש הישר בעיניו יעשה אין ספק שנמצאים חיבורים מאנשים שאחז"ל עליהם,, כי רבים חללים הפיל המתיימרים ללקט ולסדר הלכות דוגמת מעשה שלחן ערוך. ואסור לסמוך עליהם כי מלבד שמלקטים הוראות [להתירא כמובן] מכל אשר ימצאו בחיבורים וירחונים [אשר רבים מהם לאו דסמכא כלל] עוד הם מוסיפים משלהם שיבושים וסילופים למאות בידוע או בלא יודעים והכל במגמה להכניס קולות וקלות בדיני תורה"ק וח"ו לסמוך על חיבורים כאלה, וכל שאלה של הלכה צריך לברר מתוך הש"ע או מתוך רבותינו המקצרים כגון ש"ע הגר"ז ז"ל, החיי אדם, המשנה ברורה, וכיו"ב, ומה שלא נמצא מבורר בדברי רבותינו הפוסקים צריך לעשות שאלת חכם אצל רבנים מובהקים המלאים יראת ה'.

ונצייר בנפשנו אילו היה ברור בבירור גמור שכל המחלל שבת בדאורייתא או דרבנן מצמיח לו מיד סרטן ר"ל בגופו, כמה היה חרד על חשש חילול שבת ולא היה סומך כלל וכלל על כל מאן דהו אשר מקלו יגיד לו לומר מותר לך, ואם בשביל סכנה על חיי העוה"ז החולף היה חרד כ"כ על אחת כו"כ שיחרד האדם על גידול סרטן של חייבי כריתות וסקילה, על סרטן של,, דינו כעובד ע"ז", על סרטן של הרהורי כפירה ר"ל, אשר כ"ז קשור בחילול שבת קודש שהשבת היא האות המקשרת אותנו בקשר ידידות לאבינו שבשמים כמ"ש כי אות היא וכו'.

ואפילו חיבור שיש עליו הסכמות מחכמי תורה אין זאת אומרת כלל על הגינות הוראות החיבור כידוע ואין ברצוני להאריך רק אעתיק מש"כ הגאון מהרש"ם ז"ל בתשובותיו ח"א סי' ק"ט וז"ל הן נשלח אלי ספר כו' וגם אני הסכמתי עליו בראותי אפס קצהו כו' וכאשר עיינתי ראיתי כי כל רוח דעת אין בקרבו ע"ש כל הסימן. (ח"ב פ"ח)

בירור דברים

מאז ומתמיד הוערכו וזכו להוקרה מיוחדת פעולות של זיכוי הרבים. והעוסקים בהם לשמן — מצדיקי הרבים — קנו להם בגין מעשיהם הנשגבים הערצה בקרב העם. ונתיחד מקום מיוחד לעצמו, בין רובי פעולות אלו, להתעסקות הנעלה בסידור וחיבור ספרי הלכה הנצרכים לרבים בהתאם לצרכי הדור או המקום. הכל הוקירו פעולות נשגבות אלו, ורבות מהן נעשו ע"י גדולי אותה תקופה, ונודעו לשם ולברכה בשעתם ולדורות הבאים.

זכה גם דורנו לחיבורים כאלה, התפרסמו ויצאו לאור במשך השנים כמה חיבורים של סידורי הלכות בענינים שונים הנצרכים למעשה, חיבורים שבעריכתם ובסידורם הושקעו מיטב חכמה ותבונה, והם ראויים לשמם ולתפקידם הנעלה.

אך עם זאת, מאידך גיסא, נתיחד דורנו בתפוצה אחרת. בחיבורים שתכנם ג"כ סידורי הלכות אך מסוג ורמה שעליהם יש ליחד את הדיבור ולהבהיר את המצב בהם ואת מעמדם וערכם לאשורו. ודומה שיש להקדים כמה עיקרים חשובים הקשורים בנושא נכבד זה של סידורי הלכות, כדי שיובנו הדברים על נכון. יסודם של עיקרים אלו הוא כה פשוט עד שהם נראים כמושכלות ראשונים, אלא שבמקום שהטשטוש שולט זקוקים להבהרה נרחבת של הענינים גם מה שנראה לכאורה כה פשוט ומובן.

א. כלל ראשון ויסודי הוא, שנדרשת דייקנות מירבית, שלעתים לא כל אחד מחונן בה, בהבאת ההלכות ובציטוטן ממקורן, כאמור, זה פשוט ואי"צ לפנים, אך בקשר לעניננו הוא דוקא ראוי להדגשה מיוחדת.

ב. שנית, אין למסדר הלכות לסטות אפילו בסטיה הקלה ביותר ממה שנתבאר בספרי הפוסקים המפורסמים שנתפשטו חיבוריהם בקרב ישראל, ושום נטיה מדבריהם, שהם כמסמרות גטועים, ע"פ מובאות מספרים אחרים, ובודאי לא ע"י סברות בעלמא, לא באה בחשבון כלל. דבר זה היה תמיד פשוט וברור. ואפילו המובהקים ביותר בחכמי הדור שהגיעו להוראה בדרגא גבוהה ונעלה ביותר, והיו לפעמים, בהוראות מסוימות, שו"ט בעיון עמוק מאד בדברי הפוסקים וקובעים הלכה ע"פ עומק עיונם, אך בדרך כלל, במעשים בכל יום, לא סטו כמלא נימא מספרי הפסק הידועים שנתפשטו, וכל זה היה כה פשוט וברור עד שהדיבור בזה למותר. וחבל שבדורנו הדל והעני צריך עוד להאריך בזה.

ג. שלישית, מלאכת-קודש זו צריכה להיעשות באימה וביראה, מתוך רצינות עמוקה ומתוך חרדה שלא יכשל ויכשיל את הרבים. דרך של קלות או גישה קלילה

לענין, חלילה, מאן דכר שמייהו? ק"ו שלא תהא בענין איזושהי הונאה או השלית הקורא במובאות מטעות, ובודאי לא בכאלו שכתוב בהן ההיפך מהאמור בפנים. דבר כזה בעבר לא היה כמעט מציאותי, אך בפני מעונינים ומתימרים שונים בדורנו אין כנראה שום סכר ומעצור. והמציאות המרה תוכיח זאת.

בקשר לזה כדאי עוד לציין, ושוב דבר פשוט ואלמנטרי, שכל מסדר הלכות לרבים צריך להתייחס יחס חמור וחד-משמעי למשגיו וטעויותיו — הרי הכל אפשרי — ובשעה שיעמוד עליהם חובתו לדאוג ולהשתדל בצורה הבטוחה ביותר, שלא יגרם מכשול על ידם לקוראים את דבריו. בנוהג שבעולם, אם למשל, יתברר לרוקח כי חלה טעות במירשם הרפואי שנתן, ויש סכנה ללוקח התרופה כנרשם, הרי משפטו יחרץ כאדם משולל תחושת אחריות, אם לא יעשה את המאמצים המירביים ביותר שבידו כדי לאתר את לוקח המירשם, ולהזהירו על הסכנה הצפויה לו בלקיחת התרופה. ואם בסכנת הגוף כך, בסכנת הנפש החמורה ממנה ודאי וודאי, ושום לשון חריפה אינה מספקת להוקעת חוסר האחריות של מחדלים והתרשליות בשטח זה.

ד. נושא נוסף הנוגע לעניננו הוא ענין קביעת ההלכה בענינים מסופקים, או שנידונו ע"י חכמים. כידוע נדרשת לכך גדלות נעלה ביותר בתורה. ולא כל לומד מסוגל ורשאי לגשת בכלל לענין, ובודאי לא ע"י דרך של ציטוט ספרים שונים והחלטות של מי שחינו רב בעיניו. ודומה שבענין זה אנו עדים לאחת הפירצות החמורות ביותר בדורנו. זוהי התופעה, המחרידה ממש, שמי שרק התמחה במלאכת ליקוט אמרים וענינים ממקומות שונים ויודע גם לשזר בתוכם אי אלו הערות משלו, פתוחות הדלתות לפניו עד ששום דבר אינו כבר בעיה עבורו, אפילו להיות קובע ופוסק הלכות לדור. מעמד חדש זה של „פוסקים“, העושה פלסתר ממש את מושג פסיקת-ההלכה, היה צריך לעורר ולזעזע כל מי שקצת הרגש בו למשמרת התורה, ומה רב הצער שעוברים על כך לסדר היום.

ה. ובסופם של דברים, העיקר היסודי, שבלעדו אין על מה לדבר כלל, והוא הכושר והיכולת ללימוד מעמיק וחודר ובדרגת למדנות רמה ביותר. כידוע, אין לה ללמדנות המובהקת והאמתית שום תחליף לא בשטח זה ולא בשום שטח אחר. לא ידע, יהא המקיף ביותר, לא התמצאות נרחבת בספרים שונים ומגוונים, או התענינות מיוחדת אצל יודעי דבר, יכולים לבוא במקומה של הלמדנות. אלו שאינם מודעים לכך טועים טעות מרה ביותר, ובטעותם זו הם עלולים להביא בכיה לעולם לשעתם ולדורות.

ודומה שכדאי להעלות בזה, בהקשר לכך, כמה נקודות אפיניות ומגדירות להבנת נושא זה, שהפך להיות בדורנו לעמום בעיקר בקשר לענין דידן של הוראת ההלכה, פסיקתה וסידורה.

תחילה, הלמדן האמתי בטבעו הוא בעל כושר ניתוח והבחנה. שימת ליבו נתונה לא רק לגלוי וברור בנושא עצמו או לכתוב במפורש אודותיו במקומו. הוא מיטיב ומשתדל לראות ולהבחין גם בצדדים אחרים, בעלמים לכאורה, בענין, ומבחינות שונות, שאחרים שאינם בדרגה זו אינם מסוגלים בדרך כלל להתעמק ולהבחין בהם. חשיבותו של כושר עיוני זה בהוראת הלכה למעשה הוא כה ברור עד שאין צורך להאריך בדבר.

נקודה אחרת היא יכולת ההבדלה והחילוק בין נושאים וענינים הנראים דומים. ערכה של סגולה זו מתבטא בעיקר כשהחילוק וההפרש הם דקים ועמוקים. מי שאינו מחונן בסגולה זו צפוי לדמות מילתא למילתא בלי שיתראו לפניו ההפרשים העלולים להיות גם קובעים ומכריעים, והכשלון של עיוות הדין, להתיר את האסור ולאסור את המותר, הוא ממילא מהאפשרויות השכיחות לגביו.

נקודה נוספת בענין, שכדאי לציין במיוחד, היא התבטאות צורת הלימוד בהוראה ובפסק. מי שדרך לימודו אינה מושלמת כראוי בין מבחינת דרך עיונו, הסקתו את הענינים, והבנתו, גם פסקיו רחוקים מהאמת. אצל הלמדן המובהק שלימודו מעמיק וחותר לשלמות כל היוצא מעטו ומפיו הוא צלול וברור, ומוזהר באורה של אמת משכנעת. והדברים עתיקים, ואכמ"ל בזה.

קימת עוד בחינה אחרת לכל הענין, שמלבד חשיבותה של בחינה זו לעצמה היא יכולה לשמש גם אות וסימן להבחנת הלמדנות ודרגתה. תורף הדברים הוא, כי הלמדן בגישתו ובחשיבתו איש-הספקות הוא. לגביו יכולה למשל הסברא להיות אמנם מסתברת, אך משום זה עדיין אין הכרח כי היא אמיתית. ואם הדבר מתקבל על הלב, מניין שבאמת ראוי לסמוך עליו כודאי? משום כך כל זמן שהדבר לא נבדק כראוי בעומק-עיון ובשיקול דעת מכריע אין עדיין מקום להחלטה וודאית. ובכלל מעטים אצלו הדברים בלימודו שמלכתחילה הם מורמים מכל ספק ועיון. ואם בלימודיו העיוניים כך, בהוראותיו ובפסקיו עאכ"ו. תמיד הוא במצב של בדיקה וחשש שמא בכ"ז יש כאן איזושהי טעות עלומה, שמא עילות ההכרעה לא היו מספיקות דיין לקבוע הלכה על פיהן. וניתן לומר עליו, על הלמדן האמתי, שוודאות בפסיקה, בדברים שיש בהם עיון, היא אצלו מעבודות קשות שבמקדש. כל זה לא שייך למי שלא חונן או לא הגיע לדרגת הלמדנות האמתית. לא נפריו בקשר לזה אם נקבע שקלות ההכרעה וההחלטה עומדת ביחס הפוך לדרגת הלמדנות. ככל שזו ירודה עולה מאידך מידת קלות ההכרעה מספק לודאי. לאדם כזה שהכרעותיו באות בנקל ובמהירות כל ענין ההתלבטות בספקות, השכיח כ"כ אצל הלמדן, הוא נושא שמעבר לתחום מושגיו. ואין כמדומה צורך להוסיף כי הכשלון רובץ אצלו לפתח. איזו מידת אמת אפשר כבר ליחס לקביעות הבאה מהסתברות ראשונית ללא כל פיקוח של ביקורת מעמיקה ומתמדת?

מכל הנ"ל, ומעוד סיבות, מסורות ההוראה והפסיקה, וכן ענין סידור ההלכות, שהוא כאמור הפסיקה לרבים, רק ללמדנים מובהקים שאמיתת הלימוד המעמיק נהירה להם כל צרכה, ולא נפתח שער זה לכל מתמצא או שקוד ללמוד הלכה ותהיינה ידיעותיו אשר תהיינה.

בהתאם לכל האמור עד כה, דברים שהינם ברורים ומפורסמים ושגורים בפי רבנן ותלמידיהון, היה מספיק אילו היינו מציעים לקורא המבקש לעמוד על שרשן של דברים כי יקח בעצמו את אחד הספרים שצויינו לעיל, ואחר שיבדוק היטב היטב את התוכן ויעמוד על הגישה והכיוון, ימצא הוא לבדו את משמעות הדברים ויגיע למסקנא מתאימה. אלא שהמצב הוא כזה, שאין די בכך. מסיבות שונות אין הדבר מעשי, ועל כן לתועלת הענין ולקידומו הננו באים לקראת הקורא בשורת דוגמאות המופיעות להלן. הם נלקטו מספר הלכות ידוע העוסק בחמורות שבחמורות, הלכות שבת, שיש בהם איסורי סקילה וכתרת. מטעם זה, וכן מחמת עובדת תפוצתו הנרחבת בצורה שימושית בין הציבור, הגורמת למכשולים חמורים, וגם בגלל היותו משמש כעין אב-טיפוס לחיבורים דומים הבאים בעקבותיו הוא נבחר לשמש לדוגמא לסוג הספרים הנ"ל הראויים להתייחסות ולמסקנא חד-משמעית.

יש לציין בקשר לכך שהמובאות מהספר המופיעות להלן אינן אלא כמה דוגמאות בלבד מהרבה הרבה עיוותים דומים הפוזרים על פני כל הספר. נתקלים בהם שם ממש על כל צעד ושעל, אלא שקצר המצע מהשתרע בדוגמאות רבות, ודומה שמה שכונס להלן די בו לקבוע עמדה ברורה על פיו.

תקותנו בס"ד שהקורא יעמוד מעצמו על הלכה המאלף שיש להפיק מהדברים. לקח זה ראוי שיתרגמוהו לשפת-המעשה וישמיעוהו גם לאחרים, ולא תהא עוד זאת וכזאת לפוקה ולמכשול לבית ישראל.

נפתח את הספר בפרק ב' ס"ו. אנו קוראים שם כי מותר להסיר קליפה של תפוח או מלפפון, ואפילו ע"מ להניח המקולף עד לאחר זמן, לא לאותה סעודה — מותר. צוין ע"ז שם בהערה ל"א לסי' שכ"ט סי"ט ברמ"א וע"ש בשעה"צ ס"ק צ"ז. וע' באג"ט מלאכת בורר ס"ו. ע"כ.

כמדומה ששום קורא הקורא את הסעיף הנ"ל עם הציונים שעליהם, לא היה מעלה על דעתו כי יש לפניו הוראה המנוגדת להאמור במ"ב שם, והרי הציון בהערה אינו מרמז על קיום שום מחלקת בדין האמור בפנים, ויש כאן רק רמז סתום לעיין בשעה"צ ותו לא מידי.

אך גיחזי אנו מה כתוב בכ"ז במ"ב, הנה על דברי השו"ע שם שכתב דאסור לקלוף שומים או בצלים להניחן (משום מלאכת בורר) נאמר במ"ב שם ס"ק פ"ד וה"ה תפוחים וכו'. ברור לכל שלהמבואר בדברי מ"ב אלו אסור לקלוף תפוחים להניחן, איסור דאורייתא! אלא שבשעה"צ שם המסומן בהערה ס"ק צז הובא בשם הפמ"ג, דצ"ע דקליפות תפוחים רוב העולם אוכלים בלא דחק וא"כ אף להניח י"ל דשרי. עכ"ד. אם גבא אחר כל זאת לסכם לעצמנו מה דעתו של המ"ב להלכה בדין זה, דומה שאין כאן מה לדון כלל, הרי ודאי שלא התכוין המ"ב לבטל את הפסק שלו בפנים והמועתק שם ללא כל חולק ולהורות לנו שנסמוך ונקל כאמור בשעה"צ בתורת צ"ע של הפמ"ג. זהו דבר בלתי יתכן כלל. והדבר פשוט בתכלית הפשיטות, והאריכות בזה למותר, שאין כאן לפנינו בשעה"צ, אלא העתקת הצ"ע של הפמ"ג, אך להלכה הוראת המ"ב — שכל בית ישראל נסמך עליו — הוא כאמור בפנים במ"ב, דאסור. הכתוב בספר להתיר קילוף תפוחים, להניח לאח"ז, הוא איפוא בניגוד לדעת המ"ב המורה בזה לאיסור, ובהעלמת דעתו זו מן הקוראים

עוד יש לתת את הדעת על ההוספה: „או מלפפון” זוהי הוספה מחודשת ושום דבר האמור בציונים שבהערה הנ"ל אינו מורה עליה. ואם מסברה נחית לה לדמות מלפפונים בזה לתפוחים — דבר שכדומה לפי ההנהגה הרגילה אין מורגלים לאוכלם כך — הרי מחובת ההבהרה לומר דברים ברורים: נראה לי בענין זה דמלפפונים דומים לתפוחים בזאת” ולא לסתום כאילו ד"ז מתפרש במקור הדני

בפרק י"ח נאמר: אסור לכוונן שעון וכו' ואין לעשות כן גם בשעה שהוא פועל אולם... לצורך מצוה וכו' מותר לכווננו בשעה שעודנו פועל". ובהערה ק"ט כתוב, ע"ש בשעה"צ ס"ק י"ט. ועי' בתו' חיים על הח"א כלל מ"ד ס"ק ט'. העיון בשעה"צ מעלה כי השעה"צ לא התיר אלא באינו יהודי, ע"ש שכ', וז"ל, „ולענין שאר דבר מצוה משמע מח"א שאין להתיר אפי' ע"י אינו יהודי כ"א בשעה שערך". (וע"ש עוד לענין הטאשין אוה"ר ע"י אי"י שלא לצורך מצוה שנסתפק בזה). דומה שמיותרת כל

אריכות להסביר דלא הותר אלא ע"י א"י, ולא ע"י יהודי, וכמבואר גם בח"א. ההוראה בספר היא, שוב, להתיר (ע"פ הסתמכות על ספר אחד), נגד דברי המ"ב האוסר, ובהעלמת דעתו.

בפ"ח ס"ח בהגה"ה כתוב כך: „ספר אשר על חודי הדפים שלו כתובות אותיות מותר לפתחו ולסוגרו ואין בו משום מחיקה וכתיבה”. ע"כ. וע"ז בא הציון (י"ט) לעיין במ"ב סי' ש"מ ס"ק י"ז, ובשעה"צ ס"ק כ"ה, וכן לעיין באב"נ ובחזו"א. כאן הושמטה בספר הוספה לחומרא האמורה שם בדברי המ"ב „ומ"מ נכון להחמיר כשיש לו ספר אחר”. אגב, בחזו"א המצוטט שם בהערה מסיק, „ומ"מ ראוי להחמיר” (האב"נ שם אינו מתיר, וכל דבריו לפלפולא), והרי לפנינו מלאכת מחשבת של ציונים וציטטות.

בפ"ג סי"ג נאמר: „כל הדינים וכו' אלא שביו"ט מותר לחלוב לתוך כלי שיש בו אכל והוא שרוב החלב יבלע בתוכו”. ע"כ. ובהערות אות ל"ג מצוטט המ"ב שם. עוד נאמר שם, שבזמננו הבהמות רובן עומדות לחליבה, ועל כן לא כתוב בספר החילוק שישנו בין עומדות לאכילה לעומדות לחליבה. ע"כ. ז. א. לדבריו בהמה העומדת לחליבה מותר לחלבה (לתוך כלי שיש בו אוכל וכו'). והיתר ניתן ללא סיג והגבלה. אולם במ"ב, המצוטט בסתמות בהערות, נאמר כזאת: „ונראה דבמקום שמחת יו"ט שאין לו מה יאכל כ"א מאכלי חלב יש לסמוך ע"ז להקל, ויותר טוב אם אפשר לו לעשות החליבה לאכלין ע"י עכו"ם”. עכ"ל רבינו שם. כלומר, רק כשאין לו מה יאכל (וגם אז יותר טוב ע"י עכו"ם) הותרה החליבה בבהמה העומדת לחליבה, ולא זולת כן.

בפרק כ"ט סל"ו כתוב: „ואילו האיש שאינו רגיל בתפירה מותר לתפור כרגיל בימות החול” כאן יש לפנינו „התקדמות”, „בשיטה”, הושמטה מהדברים הגהת רמ"א בשו"ע שם: „וכל אדם יחמיר על עצמו לתפור בשינוי זה”. ומדין גרירא, כנראה, גם לשון השו"ע הועתק בצורה מטעה. לשונו של הספר (בנוגע לאשה) היא סתמית: „ולא תתפור כי אם ע"י שינוי”, בעוד שבשו"ע נתבאר היטב טיב השינוי: „דהיינו שיעשה תפירות רחבות ותפירה אחת למעלה ואחת למטה כשיני הכלב”. הרי שישנם דינים כיצד לשנות ולא הוזכר היתר בשינוי סתם.

בפרק ל' סל"א נאמר: מותר לעשות מעקה של מצוה לגג ביתו אפילו מעשה אומן”. ומצויין ע"ז ד' הבה"ל, וכן לעיין שם בשם ריטב"א, ועוד צויינו שם דברי המאירי ודברי הרא"ש בתוספותיו בשם הראב"ד שגם הם כך. אלא שהמעין בביה"ל יראה שבסוף דבריו כתוב כלשון זה: „אבל שאר הפוסקים סתמו בזה ולא חילקו”. מתבאר מדבריו

(וכן מסתמות דבריו במ"ב), דלהלכה אוליגן בטר מה שסתמו הפוסקים, (וכן סתימת המחבר), ואין להתיר מעשה אומן. תתכן סיבה אחת לגטות מד' המ"ב, דהיינו הפוסקים שנתוספו לו על ד' הריטב"א, אך כיצד אפשר לקבוע מסמרות בזה להחליט הדין בנימוק זה נגד סתמות הפוסקים ע"י תוספת כמה פוסקים, ואם גם נניח שאפשר, ושכך באמת נעשה, אך היתכן הדבר שכל מי שיהיה המוצא כמה ראשונים שנדפסו מחדש בכוחו להטות עי"כ את הדין ובהחלטיות נגד הכרעת המ"ב, ואף לקולא זאת מלבד החובה הראשונית להודיע לקורא כי כך נעשה אכן, ויש כאן פסק נגד המ"ב בנימוק זה או אחר (אגב, הכתוב שם בהערה פ"ה, דמ"ש מעקה של מצוה מציר ומפתח דהותר מעשה אומן, הרי גם במעקה יש סכנת נפשות, — ואין זה כלום, דאין הגג מקום מוכן לסכנת נפילה גם ללא מעקה, ורק המצוה של מעקה מחייבת. וז"ל החזו"א חו"מ ליקוטים סי' י"ח ס"ק ב', נראה דכל גג אינו בכלל המכשולות, שאין היזקו מצוי כ"כ, שהעומד על הגג זכור בטבעו להיזהר וכו', אלא שבגג בית דירה חדשה תורה מצות מעקה ולהקפיד על סכנת הנופל, ובוה צריך תנאי בית וכו', יעו"ש).

בפרק כ"ט סכ"ב כתוב: „כל שמותר להסתפר או להתגלח — במועד — מותר לעשות ע"י יהודי ומותר לשלם לו עבור טרחתו". ע"כ. וע"ז מצויינים ד' הבה"ל סי' תקמ"ב ס"א ד"ה אפילו, ושוב „מותר" מוחלט, ועל סמך דברי הבה"ל, בעוד ששם, בבה"ל, כתוב כך: ודע עוד לענין ספרין וכובסין וכו' ג"כ לא ברירא הדבר וכו' ולענ"ד יש לצדד להקל בזה וכנ"ל ועכ"פ אם לא נודמן לו בחינם בודאי יכול לסמוך על הריטב"א להקל". לא ניתן ההיתר במסקנא בכל ענין, ולמי שאפשר בחינם שיעשה בחינם

בפרק י"ד סל"ו כתוב: „מותר לקפל כל בגד שלא בקיפולו הקודם", מבלי כל הוספה. לאור כל הנ"ל הנתפלא עוד שלא ניתנה כאן הזכות ליהודים שחביבים עליהם דברי המ"ב לקיימם במילואם, וחביבה עליהם מצות שבת לקיימה בכל הידוריה, לדעת אודות עצתו של המ"ב (בשם מזה"ש): „ומ"מ מי שרוצה להחמיר על עצמו שלא לקפל כלל ודאי עדיף" ? כנראה שליהודים כאלו לא נועד הספר עוד מלכתחילה.

בפרק י"ט ס"ג כתוב לאמר: „וכשאינ רופא במקום נאמן כל המתמצא קצת בעניני רפואה לומר שיש במחלה זו משום סכנה". ומצויין שם בהערה (יב) סי' שכ"ח ס"ו. אך נקרא בשום-לב מה גאמר שם במ"ב ס"ק כ"ט: „דישראל נאמן כיון שהוא מצווה על השבת ואומר לחללו ודאי סומך על המהאיתו". ברור לכל, כי ישראל זה הנאמן משום שהוא מצווה על השבת, הוא גם ישראל השומר את השבת, אחרת כיצד יתכן שהוא נאמן ? וא"כ ישראל שאינו שומר את השבת כמובן אינו נאמן כלל. הדברים

כ"כ פשוטים שאין כאן מה להעיר בכלל. אך מה שיש להתפלא הוא, שבספר הנכתב בדורנו שהפריץ הוא כה מרובה ורובם של המתמצאים ברפואה אינם שומרי שבת בעוה"ר, תתכן הבאת הדין של נאמנות ישראל בסתמות, ללא כל הוספה של הסתייגות או הבהרה שאין הדברים אמורים רק בשומר שבת ולא במי שאינו שומרה! האם חלה כאן טעות בהבנת משמעות הדברים שהם כה פשוטים ומבוארים? ואולי יש לפנינו בזה, "שיטה" מחודשת.

נמשיך בהבאת הדוגמאות, וכעת משטח אחר, שטח של פסיקה הלכות עצמית. ואנו מקוים שהקורא מודע להאמור לעיל בהקדמה אודות הבחינות השונות ועיקרי היסוד הקשורים בנושא זה של פסיקת הלכה, ושהם מוכרים באהלי-תורה בבחינת המפורסמות אין צריכין ראייה.

הנה בפרק י"ד סנ"ה נאמר: „מותר לשים לקה (נזילה) על גרב ניילון במקום „הרכבת" (עין שנופלת) כדי למנוע התפשטות בגרב". ובהערה קנ"ד שם נאמר כזאת: „דכל שאינו מתקן אלא עוצר שלא ימשיך להתקלקל לית לן בה". זוהי סברא. יתכן שהיא נכונה, אך גם יתכן להבין אחרת. הלא אפשר לגשת לענין בדרך זו: נכון שאין זה רק מעצור שלא ימשיך הקלקול להתפשט, אך כל זה רק כשמסתכלים על הקלקול גרידא ולא על כללות הבגד. שהרי אם נתבונן על מצב הבגד הרי יש לפנינו נקודת-ראיה שונה. אנו יכולים אזי לראות אותו כבגד חסר השלמה מבחינה זו שקיים בו קלקול עצמותי העלול להתפשט. ממילא גם ניתן לנו לראות את תיקונו של חסרון זה, מבחינת הבגד, כהשלמתו של הבגד עצמו. וא"כ הרי יש מקום לדון בזה לאיסורא, ומשום מלאכת מכה בפטיש. דומה שלהכריע נגד אפשרות זו צריך ראייה מכרעת. למחבר, אם אמנם בכלל חשב על אפשרות זו, אין שום ראייה, שהרי לא היוזכרה כלל בדבריו, ולהכריע בזה בהסתברות גרידא, ולא רק לעיונא בעלמא, אלא בהלכה למעשה, ולקולא, ועוד בהילכות שבת החמורות, זה מעבר להמוכר והמובן לנו בגישה הראויה לפסק הלכה בתורת-אמת.

אך יש כאן עוד ענין יסודי. אף אם אמנם נחליט שאין בדבר משום מלאכת תיקון, עדיין הרי לפנינו נידון מבחינה אחרת. וברור שלא יתכן להתעלם ממנו. הנה בשו"ע סי' ש"מ סי"ד נפסק שדיבוק הוא מתולדות מלאכת תופר. והשתא בנד"ד יש לדון נמי כן, שבחיבור המקום בנפרד, שנשארו חוטים לצד אחד, איכא נמי משום תופר. ויש לצדד בזה לכאן ולכאן. ואיך שתהיה התשובה ע"ז, הנידון קיים וחייבים להתיחס אליו. ה„מותר" הרי צריך להיות מותר מכל הבחינות.

בפרק י"ד ס"א כתוב: „ומותר לטלטל מהדקי כביסה, ואין איסור מוקצה עליהם, כיון שהם מיוחדים לכך“. אך אם מוקצה אין כאן, מה בקשר לאיסור טלטול כלי שמלאכתו לאיסור, הרי המהדק מיועד לתלות כבסים, וזו הרי אסורה בשבת, וא"כ לא נשרי לטלטלו מחמה לצל כדין כלי שמלאכתו לאיסור (ועפמ"ג בא"א סי' ש"ח ס"ק ל"א).

בפרק כ"ט ס"ג אנו קוראים כדברים האלה: בגד שנתלכלך במועד ואין לו בגד מתאים אחר מותר לנקות הכתם בחומרי ניקוי". לקורא התמה: מ"ט? מוגש בהערה קנ"ד נימוק מענין, דדמי לצחצוח נעליים. ואם עדיין ישאל הקורא, מה ענין שמיטה להר-סיני, סו"ס יש כאן כיבוס כמו בכיבוס אחר, ומה לי כיבוס במים מה לי כיבוס בחומרי ניקוי אחרים. ע"ז יעוין בהמשך הדברים, שם נאלף בינה דיש לישב ד, לא גרע ממטפחות הידים שדרכן להתלכלך ולכך שרינן לכבסן, ועל כן מחמת טיעון משכנע זה התברר הדין, הלכה למעשה, דשרי כיבוס בחומרי ניקוי לבגד שנתלכלך במועד כשאין לו בגד מתאים אחר. נשאר רק להבין סו"ס מה ענינן של המטפחות דעבידי להתלכלך ולא גזרו בהם, לבגד דלא עביד להתלכלך ויש בו איסור כיבוס, ומה ענין חומרי ניקוי לדון בהם דבר חדש ולהוציאם מן הכלל ולהתיר כיבוס הבגד על ידם. שאלה נוספת, כיצר אפשר בדרכי סברא כאלו לברר הלכה ולפסוק פסקים? את התשובה המתאימה לכך נשאיר לשיפוטו העצמי של הקורא

בפרק ג' הערה כ"ו נאמר: „ואם יניח קצת חלב מאתמול בכד ויחלוב עליו בשבת ודאי אין לחשוש דאמרינן קמא קמא בטיל“. צויין ע"ז, סי' של"ה מ"ב ס"ק ט"ו. כעת נעיין קצת בדבר. אך תחילה, כחובה יסודית למי שבא לפסוק דין שעליו לעיין בשרשי ההלכה, נראה א"כ את דברי המג"א במקום, שהם מקור דברי המ"ב הנ"ל. ובכן, כתוב שם כדברים האלה, בשם הד"מ, „לפי מ"ש סי' תקי"ג דמין בשא"מ בטל“. דהיינו, כנגד הקושי המבואר איך בטל היין במים, הרי הו"ל דשיל"מ, (אגב, דין ידוע לכל), קמ"ל המג"א דבגדון ידידה דהו"ל מין בשא"מ לא קשיא, דבכה"ג במבשא"מ קיי"ל דדשיל"מ בטל. ברור איפוא כשיקרה מאורע כעין זה במין במינו לא נוכל לפסוק הדין דקמא קמא בטיל, שהרי אז יחזור לפנינו המצב של דשיל"מ שאינו בטל במין במינו. ופשוט א"כ, דבנידון דחלב הנידון בהערה הנ"ל שהוא מין במינו א"א להתיר מכח דין קמא קמא בטיל, דהא הו"ל דשיל"מ שאינו בטל. אי ראית הדין במקורו וההתעלמות מכל דברים פשוטים ומבוארים אלו, והפסק המוטעה הבא כתוצאה מכך, יש לו משמעות חמורה מאד כשנזכרים בדברי חז"ל על מי שלא הגיע להוראה ומורה. (משגה זה של אי הבחנה בדין דשיל"מ בנידון כעין חוזר על עצמו גם בפ"ז הערה ח', ע"ש שכתב, ואם היה מעט מים במגירה של מי קרה מלפני השבת י"ל דכל טיפה שנופלת קמא קמא בטיל. והרי גם שם הו"ל דשיל"מ דאינו בטל במינו).

בפ"ט ס"ח נאמרה הלכה זו: „ומותר לגנות כלים במשחה המיועדת לכך“. ומצויין שם לעיין בפיי"ג הערה כ"ו. המעיין שם ימצא פלפולים וסברות שונות. והענין קשור בדין המובא במ"ב, ונפסק שם במ"ב דחייב עליו חטאת. ואעפ"כ סגי ליה בדיון כלאח"י בסברות שאפשר לצדד בהן ולהטותן לכאן ולכאן, ובכמה מובאות שונות, כדי לקבוע מסמרות בדין זה, ומבלי כל חשש וחרדה, שמא אולי יש כאן בכ"ז הכשלה נוראה באיסור חמור ביותר, הותר הדבר בפשיטות, ללא כל לשון של הסתייגות, הלכה למעשה, ולרבים. מה, אם כן, יש בו בכ"ז כדי להטיל מורא-הדין לפי „גישה" זו?

פרק א' סכ"ח. בחג מותר להשתמש במיתקנים אלו (מיתקן המופעל ומופסק ע"י טרמוסטאט) גם בזמן שהם מופעלים. ואע"פ שהמים מתחממים בחג. ע"כ. ומה בקשר להפעלת הטרמוסטאט עצמו ע"י כניסת מים קרים חדשים (ההיתר לא ניתן בהגבלה בקשר לזה), הרי יש כאן נידון של הדלקת-חשמל?

בפרק כ"ב הערה ל"ו כתוב דמותר להדביק פלסטר לתחבושת כשהדרך להסירן דתפירה שאינה של קיימא נקטינן להקל בסי' שי"ז ס"ג ברמ"א. המעיין שם ימצא דין אחר דנקטינן בו להקל, והיינו לקרוע תפירה שאינה של קיימא, אך בדין תפירה שאינה של קיימא לא מצינו שם מאומה. ואם ענין של דימוי בסברה תפירה לקריעה נאמר כאן, ראוי לציין זאת, ולא להעתיק הדברים בסתם כאילו לפנינו מובאה מדין מפורש. זה חשוב תמיד, ובעיקר בנד"ד כשהדין באמת מפורש להיפך. וכאשר מבואר כן בשו"ע סי' ש"מ ס"ז שאסור לתפור תפירה שאינה של קיימא, ועי' בס' תהילה לדון

שם ס"ח. „מותר לפתוח פצע בין ביד בין במחט בסכין ובמספריים“. ובהערה י"ד נאמר כך: „סי' ש"ח סי"א ובמ"ב ס"ק מ"ו וע"ע סי' שכ"ח בבה"ל ד"ה כד"י. ע"כ. נפתח קצת את הסתומות. בבה"ל סי' שכ"ח מסיק דאסור לפתוח עם כלי. וא"כ הדין הוא שאסור לפתוח בסכין ובמספריים. כעת נראה מה כתוב במ"ב סי' ש"ח ס"ק מ"ו, נמצא שנאמר שם, שאפשר לנקוב במחט את המורסא. נוכל להסיק מכאן רק שמותר לנקוב במחט. וכמובן שאין כאן שום קושי וסתירה והחילוק מבואר. בסכין ומספרים פותחים, על כן אסור, במחט נוקבים בלבד ואין עושין פתח, על כן מותר. מה קרה כאן בכ"ז, שלמרות שהדברים פשוטים ומבוארים כ"כ יצא הדין הפוך מהמבואר, וזוהי בבחינת תעלומה, אך עבורנו חשוב לדעת כי דבר כזה בספר אינו מהנמנע

נתיחם כעת לשטח אחר בספר. מה שקורה בו הוא כ"כ זר עד שלא יאומן. מושכלות ראשונים אודות יושר מתעוותים לעומת הגישה המתראית, אך לא נוגיע את הקורא בהוכחות למושכלות ראשונים ויושר אלמנטרי ונביא את הדוגמאות המוחשיות.

ובכן בספר בפנים הותרה מריחת בננה או אבוקדו על הלחם בשבת. אחר שנתברר, למחבר הספר שהדבר טעות. ויש בו משום איסור טוחן, מה הוא עשה כדי למנוע את הקורא בספרו שלא יכשל בטעותו הוא? האם מחק את הסעיף, או לכה"פ ציין לעיין בדף פלוני, כדי לעמוד משם על הטעות? לא! כל זה אינו מופיע! הדין בשאר שם בשלמותו כשהיה, ללא שום תוספת, וכל קורא בספר בהלכה זו אינו מודע לשום סימן או רמז שארעה כאן טעות. מה איפוא בכ"ז פעל המחבר בענין למען השמיענו את חזרתו? ע"ז נמצאת עצה, אי"שם בין הפתיחה להקדמה תחת כותרת צנועה ותמימה „כמה הערות למעשה" מסופר לנו כזאת: „פרק ד' ס"ו והערה ב', ואין למרוח בננה או אבוקדו על הלחם, אא"כ פירות אלו רכים הם מאד, שלא להיכשל באיסור טוחן". עד כאן.

קורא יקר! כמה זכויות צריכות עתה להודמן לך יחד כדי שתנצל ממכשול זה? שתפתח את הספר במקום נידח זה, שתשים לב להאמור בו, ושבבוא הדבר למעשה לפניך לא ישמט מזכרוןך מה שראית אי פעם. אם אחת מהנה תעדר, אזי הכשלון לקורא המסתמך הוא בטוח. והוא יעבור בודאי על איסור טוחן מבלי שמשים התקלה לפניו דאג לסלקה מנתיבתו

ואין זה הדבר היחידי. ע"ש פרק י"ב ס"ד מכשול בגרם כיבוי, כמבואר ג"כ ב„כמה הערות למעשה". ע"י עוד פרק ט"ו ס"ד דין מציאותי מאד, היתר בניה בקוביות ובאבני פלא, ומי זה יעלה על דעתו כי בדף שמ"ב נדפס באותיות קטנות שיש בזה משום בונה מחדש. (ובר מן דין הרי ישנם רבים שמלבד הבנת הטקסט עצמו אין ידיעתם מגעת יותר, להם ודאי לא יועיל כלום מש"כ שם). ע"י גם פרק ז' הערה י"ג ובסוף הספר. ע"י גם פרק י"ג סכ"ז, ובהערות הקטנות בדף שמ"א מופיעה האזהרה של איסור סחיטה בשיער.

דומה שכל זה מספיק עבורנו. תמהנו רק אם קורא רציני אחד שיתחיל להרהר על משמעות הדברים יהא מוכן מעתה לסמוך על ספר כזה שמגלה מידה מרשימה כזו של אחריות למשגים שלו, המכשילים רבים, ובצורה כה בולטת?

היה ראוי עוד לדון על נקודות אחרות החשובות ביותר למבקש דבר הלכה לאמתה. על ההתייחסות לפסקי מרן החזו"א זצ"ל שהספר נוהג בהם כאילו ניתנו להידחות ע"י כל סברא בעלמא שהועלתה ע"י מי שנושא חן בעיניו ; על העובדה שהוא מסתמך על כל מיני ספרים שאינם ברי סמכא כלל וכלל, וגם על כאלה שמחבריהם נודעים כגלויים וסוטי דרך ; על דרך אי הזהירות בהפצת פסקים, שבדור שהפרצות כה מרובות הם ראויים להצנעה, אף אם ננית שההיתר בהם מוכרע. ועוד כהנה.

אך דומה שלמטרה שלשמה נועדו הדברים די בהאמור עד כה. דומה שכל קורא רציני שגישתו כנה ואחראית. שיקרא בשום לב את הדברים, ויתבונן היטב במשמעותם יסיק מעצמו את המסקנה הברורה והמתבקשת מאליה, כי ספר זה — כספרים אחרים הדומים לו — מוטב לו אילו לא היה נברא כלל. „שמירת שבת כהלכתה“ זהו שם מצלצל מאד, אך מה שיש כאן למעשה הוא מכשלה גדולה, ח"ו, לשבת ולשומריה. וכל הנשמר לנפשו ייטיב, אם יגזר ויסטה הימנה וגם יעורר אחרים שאינם מודעים למצב־הענינים שלא יגררו אחרי מכשלה מטעה זו. ובזכות שמירת שבת כהלכתה נזכה כולנו יחד עם כל ב"י לגאולה בבגאו"צ בב"א.